

.....

Voigt Vilmos

Diskurzus, vita, kommentár, reflexió stb.

A húszfős felkérés arra indít, hogy rövid legyek és a fentebb is említett fogalmakra utaljak, amelyeket magából a felkérés-levélből vettem. Mindegyik más. Másként tételezi fel a részvételt, az érvek és a vita célját.

A magyar néprajztudományban régóta volt formája a szimpóziumoknak, korreferátumoknak. Ezek legtöbbször egy-egy tudományos témakörhöz kapcsolódtak: szemiotika, a honfoglalás korának kutatása, boszorkányperek stb. Ezekre a többszereplős (szóbeli vagy írásos vagy vegyes) megnyilvánulásokra az volt a jellemző, hogy mindenki a maga témaköréről beszélt, senki sem vette át más adatait vagy érveit, ám a megfigyelésben (hallgató, olvasó) egy mozaikszerű képből egymás mellé kerültek a különböző gondolatok, sőt a szerzők is – végül is egy tudományos témakör kontúrjai kirajzolódtak. (Legfeljebb, ha rossz volt a rendezvény résztvevőinek kiválasztása vagy egyesek színvonala, az eredmény lett menthetetlen.)

Közismert, hogy a disszertációviták (kandidátusi, doktori) inkább pozícióbiztosítások voltak, nem pedig tudományos eszmecserék. Azután itt mindig az asztal egyik oldalának volt csak igaza. Meg olyanok szavaztak (igenis negatívan), akik magában a vitában meg sem szólaltak. Nem csoda, ha nem emlékezünk tudományosan sokat mondó "disszertációvédésekre".

Mindig panasztartották, hogy hiányzik a szakfolyóiratok recenzióiból a vita. Fontos művekről vagy semmi, vagy nem bírálóat jelent meg. Ha nagy néha utalt is valaki arra, hogy a "recenzált" műben tévedések, módszertani hibák vannak, az író nem ismeri a szakirodalmat, esetleg magyarul sem tud írni – ez mindig felülről lefele volt csak lehetséges. Egy, már hatalommal bíró, szakmailag befutott szerző csúfolta ki a kezdőt vagy féldilettánst. (Azután, ha őrá is nagy ritkán bíráló szó jelent meg, azt már fel sem fogta, megsértődése

.....
is csak "egyáltalán" született meg, még a legpozitívabb válasz is legfeljebb az volt: "így is lehet meg úgy is lehet".)

Pedig nem lehet "így is meg úgy is".

Ezt is sokkal többen tudják, mint ahogy ezt a művéből látnánk. Azt azért minden szakma értékeli, mi a tudományos teljesítmény, mi a dekára mérhető nyomtatott papír. Mi a módszertani újítás, mi a humbug és halandzsa. Magánbeszélgetésekben meglepően józan és érvelő bírálatok fogalmazódnak meg. Ez azért jelzi, hogy van valami önismerete minden szakterületnek. Legfeljebb az emígy indokoltan bíráló személy csak a maga munkásságát értékeli túl... Van olyan magánlevél, amelyben felhívják a figyelmemet arra, hogy melyik szakmunka milyen névtelen, sőt denunciáló. Csak éppen az illető maga ezt nem adja nyilvánosan is írásba...

Egyszóval, azért, hogy nincs "vita" és "reflexió", még van "diskurzus" és "kommentár". Legfeljebb írásban és nem egyenlő feltételekkel.

Nyilvánvaló, hogy egy "paradigmaváltás" vitákra adhat alkalmat. A magyar néprajztudományban a ma élők szinte teljes demográfiai mintája ebből az 1949-es "kommunista" gleichschaltolásra emlékezik. Hogy ez milyen tudományos eredménnyel járt, arról máig megoszlanak a vélemények. (Nekem sokkal jobb a véleményem a mai megelőző korszak magyar néprajzáról, mint több neofitának, talán azért, mivel életkorom miatt nekem már nem kellett a sztálinizmushoz asszisztálnom, ugyanakkor nem vagyok hajlandó mondjuk *A Magyar Népzene Tárát* bolsevista trükknek tekinteni, csupán azért, mivel az ötvenes években kezdték publikálni.)

1956 után már nem pártutasításra fogalmazták meg nálunk is néhányan egy "társadalmi" néprajztudományelmélet igényét. Nem voltak sokan. A vezetők közül pedig senki sem volt marxista minálunk. (Aki nem hiszi, nézze meg, hány ilyen fogalmat talál életművükben, amelyhez a "marxizmus-leninizmus klasszikusai" akárcsak hajaztak.) Májig őrzöm azt az Engels-kötetet, amelyet ezzel a megjegyzéssel kaptam: "Én úgysem olvasom az ilyesmit." Meg aztán egyetemi óráimon mindig el szoktam mondani (nemcsak ma, hanem vagy két évtizede), hogyan oktattak ki túlságosan is "lukácsista – hegelista" esztétikai elgondolása-
im miatt (több mint két évtizeddel ezelőtt!): "Miért nem érted meg, hogy mi már Kormis Gyulától megtanultuk, hogy Hegel egy döglött kutya!" (Minthogy ez a kijelentés nem négy szemközt hangzott el, gondolom, a többi jelenlevő sem felejté el most.)

Az egyik spontán, nem szervezett, hanem "alulról jött" paradigmaváltás nálunk 1968 körül zajlott le, a strukturalizmus és szemiotika büvkörében. Minthogy ezt én csináltam, gondolom, nem én vagyok hivatott az eredményeket megítélni. Arra viszont büszke vagyok, hogy sokkal nagyobb tudományok (a nyelvtudomány Szecskő Tamás és Szépe György révén, az irodalomtudomány pedig Szabolcsi Miklós háta mögé bújva, Hankiss Elemér nagyszerű szervezésében, a művészetpszociológia Vitányi Iván széles körű érdeklődésének köszönhetően, Józsa Péter börtöntjárt marxizmus-strukturalizmusának eredményeként) ugyanerre a privát és nem a Pártközpontban egyeztetett ötletre csak később jöttek rá. Mindez nem volt korlátlan idill. Jól emlékszem, amikor (1973 előtt) a *Minerva Nagy Képes Enciklopédia* számára a művészetek társadalomtörténeti áttekintéséből ki kellett hagyni a sztálini szocialista realizmust bemutató és Hitler izlésétől megkülönböztethetetlen (és éppen ezért ide csoportosított) illusztrációt. (Azt azért továbbra is olvasni lehet a képek alatt: "nemzetiszocialista megalománia és személyi kultusz" – ami azért elég egyértelmű szóhasználat volt.) Minthogy e paradigmaváltáshoz sosem társult hatalom vagy akárcsak

.....
a kizárólagosság kísértése, ez ott és úgy ment végbe, ahogy és amennyiben azt valaki vállalta.

Évtizedekkel később, Klaniczay Gábor és Hofer Tamás kezdeményezésére a "történeti antropológia" paradigmaváltásának igénye fogalmazódott meg. Amint az 1983-as reprezentatív konferencián megfogalmazhattam (lásd a *Történeti antropológia* kötetet 1984-ből), ez a törekvés mindenben helyeselhető, és a magyar néprajztudomány, legalábbis a Tálasi István kezdeményezte megoldások szerint már korábban is művelődéstörténet volt. Igazában valahogy úgy látom most is realizálhatónak e célkitűzést, ha a néprajzi adatok művelődéstörténeti és európai távlatokban kerülnek bemutatásra. Az utókor nem fogja észrevenni, kik azok, akik e megoldást már e "történeti antropológiai fordulat" előtt is művelték, és kik azok, akik csak ekkor fedezték fel e lehetőséget. (Azt viszont mindenki rögtön észleli, kik azok, akik e "fordulat" ingerére csak deklarálták ezt, és vagy a magyar népi kultúrát, vagy az európai művelődéstörténeti tényeket nem is ismerik, hiszen itt azért igazán sok ismeretet kellene megszerezni ahhoz, hogy a deklarált példaképekre hasonlítson valaki.) Ez a szemléletváltás sem volt pozíciószerző: nem tudok idézni egyetlen olyan munkahelyet vagy kézikönyvszerű áttekintést sem, ahol csupán az új kurzus hívei jelenhettek volna meg.

Viszont ellenpolitizáló cselekedet volt, amikor ugyanezen években Csíkszeredán Bíró Zoltán, Gagyai József és mások megteremtették a "Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport" programját. A romániai rendőrség figyelmét is magukra vonva a mindennapi közlésvilág bemutatására törekedtek (és ezt mindmáig jobban tükrözi Bíró kötete, *Beszéd és környezete* [Bukarest, 1984], mint mondjuk a *Néphagyományok új környezetben tanulmánykötetben* [Bukarest, 1987] közzétett írások zöme) – sokat tanulva a román szociolingvisztikától, a kortársi európai beszédmű-elméletektől. Noha e csoport igazán nem vádolható hatalmi pozíciók túlhalmozásával, csakhamar megfogalmazódtak a vele szemben felhozott vádak: arrogáns, kirekesztő csoportocska ez, amely nem veszi figyelembe az erdélyi (és magyar) néprajz szentesített témáit, ezek helyett mondvacsinált ügyekkel foglalkozik. Talán még azt is mondták, mindez nem is esik messze a nemzetárulástól, vagy legalábbis igen messze esik a *Magyar Néprajzi Lexikon* vagy a *Magyar Néprajzi Atlasz* tematikájától. Feltűnő, hogy otthon (Erdélyben) még jobban kifogásolták írásaikat, mint Budapesten – ahol legalábbis "etnológia" néven bevett módszerként jelenhettek meg.

E most már évtizedes két "paradigmaváltás" legalábbis igen korlátozott diadala (hogy ne őszintébb kifejezést írjak) ugyancsak legalábbis elgondolkodtató. Az a tény ugyanis, hogy ezek az új ötletek nem sokaknak kellettek, az új módszerek értékéről vajmi keveset árul el. Az a tény, hogy van-e vagy nincs-e magyar funkcionalizmus vagy pszichoanalitikus etnológia, komparatív folklorisztika vagy éppen folklorizmus-kutatás stb., legfeljebb azt jelzi, milyen gazdag, sokoldalú a mi tudományos életünk, azt azonban nem bizonyíthatja, hogy a nálunk nem kedvelt vagy művelt módszerek ettől rögtön hülyeségek is lennének.

Most pedig Niedermüller Péter javasol újat. Ha pontosan fogom fel érveit, azt hiányolja, miért nem vagyunk mi pontosan olyanok, mint néhány tübingeni kutató. Nem az első alkalommal kerül sor ilyen "vitaindítás" után körvonalokra. Az eddigi kísérletek alapján az a benyomásom, hogy egymás érveit nem szokás elolvasni. (Meggyszívvelni sem.) Hiába mondja valaki, hogy másutt más szelek fújnak – ezt rögtön visszautasítják itt. Azt pedig végképp hiába mondja valaki, hogy itthon sem mindenki most jött le a falvédőről, meg nem a hathuszas személlyel érkezett –, ezt még kevésbé képes felfogni egy ellenvélemény

.....

képviselője, és a bizonykodás legalábbis azok számára zseniális, akik tettek valamit már a szakma keretében. Szolnoky Lajos a kendertörőkről írt monográfiát. Köstlin nem. Ám ezt a különbséget mindkét fél úgy értelmezheti, hogy a másiknak nincs helye az ő terepén (ami egyébként nemcsak kár, hanem tévedés is).

Éppen ezért csak három megjegyzésem lenne.

Az egyik az, hogy igazán nagyra értékelhető egy irányzat tisztelete. Tübingent és csillagait én közvetítettem Magyarországra, sőt én még a detmoldi "forradalmat" is helyeselttem. (Nem most, hanem '68 után, amikor ehhez egy kicsit több civilkurázsra kellett Budapesten.) Ám ők a maguk problémáit oldották meg. Ők a német néprajz és társadalom kérdéseit vizsgálták, felismeréseiknek nem véletlenül adták egy időben az "empirikus kultúrakutatás" címkét. Ez egész egyszerűen azt jelenti, hogy a "jó" "tübingeni" magyar kutató a magyar témákkal foglalkozik, az itthoni elméleti, tudományos és társadalompolitikai felelősség ismeretében. (A legutóbbi szerepkörre nem tartanak a tübingeni kutatók mindig igényt. Ám éppen ők tiltakoztak például műveikben a sokszávos autópályák építése ellen. Niedermüller paradigmája egy "Gyűrfű-Bős"-néprajzot igényelne?)

Második megjegyzésem arra vonatkozik, hogy a német néprajztudományban ma sem egyetlen áramlat uralkodik. Ranke és Leopold Schmidt ugyan meghaltak, Lüthi beteg, ám Schenda, Röhrich, Brednich, sőt Kretzenbacher és Wiegelmann ma is dolgoznak. Aki olvassa Brückner és Lixfeld vitáit, észreveheti, e terepen (a múlt és a jelen értelmezésében egyaránt!) igazán nincs konszenzus. Még Tübingen sem "Eintopf". Bausinger és Jeggle, Kaschuba és Korff, Scharfe és Libuse Pourová nem ugyanúgy és ugyanazt mondják. Még azután német földön húszféle egyetemen, húszféle néprajzot tanítanak. Ina-Maria Greverus professzor Frankfurtban, méterszázakra a "Frankfurti Iskolát" ma folytató szociológusoktól – a közelmúltig Ingeborg Weber-Kellermann professzor Marburgban, a kelet-európai német szörványokra is figyelve, ám egyáltalán nem úgy, ahogy ezt a "honuktól elűzöttek" kutatását csak távolról ismerők sejtették – Gerndt professzor Münchenben, Petzoldt professzor Innsbruckban, a közelmúltig az ötvenhatos és magyar Gaál Károly professzor Bécsben – és tucatnyi kollégájuk természetesen mindenhol mást tartanak fontosnak.

(Még mindig a második megjegyzéshez tartozik: jó ez így?) Elképzelhetetlen a kizárólagosság a német néprajzban. Szerencsére ma Magyarországon is ide jutottunk. Vagy tíztéle helyen tanítanak néprajzot, és nem azért nem Niedermüller receptjei szerint, mert ezt ismerik és elvetik, hanem azért, mivel mindenki azt csinálja, amire képes. (Tessék figyelni: nem azt írtam, amit ő a legjobbnak tartana.) Voltaképpen ez a természet bölcs logikája is. A puma lopakodik, a lajhár nappal alszik, az ökör húzza az igát. Komáromban és Ungváron, Újvidéken és Kolozsvárt más a magyar néprajz konkrét feladata, mint a szentendrei skanzenben, a Parlamenttel (ki tudja meddig) szemben levő Néprajzi Múzeumban, vagy éppen az Eötvös Loránd Tudományegyetem Kulturális Antropológiai Programja keretében, a pesti belvárosban. Szerencsére senki sem oktathatja ki a másikat, miért kell(ene) rögtön és azonnal a bírálóhoz idomulnia. Hiszen még az indokolt ellenvéleményt, a jobbító szándékú bírálatot sem szokás megszívelni. Hát még az olyan írást, amelyben a majd kétszáz tételes bibliográfiában egészen az N-betűig kell eljutni, hogy magyar szerző magyar nyelven megjelent művére bukkanjunk. Ha Niedermüller Péter gondolatai elutasítására számítva, didaktikus célból tette mindezt, elgondolása bevált. Ám nem olvasó megoldás ez? És akkor minek a "diskurzus, vita, kommentár, reflexió stb."?

.....

Harmadik megjegyzésem pedig módszertani jellegű. Ha bárki egy egész tudományág aktuális módszertanát és célkitűzéseit bírálja, ezt mindenki úgy fogja fel, hogy kollégái elméleti képességeit vonja kétségbe. (Egyébként ez még a jobbik eset, mintha az illető szakterület képviselői azzal vágnának vissza, hogy nem ők, hanem a bíráló a tisztességtelen, hazaáruló vagy atavisztikusan idejétmúlt.) Ez olcsó megjegyzésnek tűnik, ám igenis komoly. Ha a "vasútménti néprajz" vádja már az 1896-os millenniumi faluval kapcsolatban elhangzott, vagy az antropológiai fényképeket Herman Ottó nem fogadta el, hiszen azok "Lombroso-típusokká" gonosztották a magyar nép arcát és jellemét – ez csak a kezdetre emlékeztet. Azóta legfeljebb a hasonló mélyütésű vádak szokászete korszerűsödött. Egész tudománysszakok kérdésfeltevéseit cáfolni azért sem érdemes, mert azért mégsem véletlen, hogy egy-egy civilizált országban mivel is foglalkozik mondjuk háromszáz egyetemi diplomával rendelkező "etnográfus-folklorista-etnológus". Csakugyan józan ésszel arra gondolhat valaki, hogy mondjuk a magyar történelemkutatás egész perspektívája nevétség (mucsai) tévedés, mivel nem követi az éppen aktuális "élenjáró" tudományt? (A szellemtörténetet, a marxizmust vagy Norbert Elias műveit – hogy csak csakugyan javasolt panaceákat említsek.) Egy tudomány módszertanának a *limine* (mondjuk magyarul: sommásan – mondjuk amerikaián: csípőből) elutasítása gyakorlatilag e tudománysszak kutatási területének elutasítása is. A genetika, kibernetika mint módszer tilalma e témakörök (és kutatóik) karanténba zárásával egyenlő. Ha a magyar néprajz csupa ostobaság körül tévelyeg: marad-e helye a népi kultúra, sőt akár a nép jelenségének? Vagy már e fogalmak önmagukban is feleslegesek? (Gondolom, nekem nem kell bizonygatnom, hány kritikai és módszertani változtatási észrevételem ellenére is e fogalmakat mindvégig megtartani javasoltam.)

Lehet bírálni egy művet, egy szerzőt, egy irányzatot, akár egész kutatási stratégiát, még korszakot is: ám egy tudomány egészének bírálata a tudomány tárgyának bírálata. A most végre megjelenő sokkötetes *Magyar Néprajz* kézikönyv minden adata, fejezete, kötete, vagy akár az egész vállalkozás kritizálható, hiszen sem a leír-fejezetek, sem szerzőik nem szent tehének. Csak a magyar néprajz egyáltalán létjogosultságát, a magyar nép létét észre sem venni – ezt nem ajánlom. Nemcsak a nemzetféltés, nem csupán valamilyen etika mondatja ezt velem. Egyszerűen nem néprajzkutató az, aki ezt másként véli. (Ettől még akár tudós is lehet az illető, csak éppen egészen más területen, és akkor ne várja el, hogy kioktatásait azok élvezzék, akiknek létét ő fel sem tételezi.)

Sokkal hasznosabban kellene még sok mindenről eszmét cserélni. (Itt mindkét szót én komolyan gondolnám.) Talán erre máskor lesz alkalom. (Meg aztán, ugyanezt évtizedek óta előadom, úgy hogy nincs bennem a kimondatlanság bizsergetése.) Ezért csak utalnék arra, milyen két további probléma akad "diskurzusaink stb." körül.

A magyar néprajz módszertanilag kis tudomány, interdiszciplináris testvérei (történettudomány, szociológia, irodalomtudomány, filológia stb.) között a kisöcsi. Ha mi rendezünk tudományközi szemlét, szimpóziumot, sohasem tudhatjuk előre, ez "centrifugális" vagy "centripetális" lesz-e a mi szempontunkból. A meghívott más tudománysszakok képviselői kioktatnak-e bennünket arról, hozzájuk képest milyen primitívek is vagyunk – vagy éppen ellenkezőleg, arra gondolnak-e, egész érdekes szivárványszínen pompázunk akváriumukban. Nem tudnék receptet adni, mikor, melyik megoldás a jobb. Magam is hol ezt, hol azt csinálom, véleményem szerint a szükségleteknek megfelelően. Évtizedek óta azt mondom, hogy a paromológia a miénk, bármilyen más tudománysszak képviselője

.....

téved, nem jut valós eredményekre, ha ezt nem veszi figyelembe. Viszont komparatív vallástudományt kell tanítani ahhoz, hogy a magyar néphit adatait egyáltalán fogalmi szinten tudjuk leírni. Minden hallgatóm unja, amikor elmondom, hogy a magyar néprajztudomány egyetlen egyetemi tankönyve, a mi *A magyar folklór* című vagy hatszáz lapos kötetünk (miért titkoljam, igen sok kérdésben ma is a legjobb magyar nyelvű áttekintés, noha 1979-re jelent meg először) miért ilyen fejezetcímeket visel: "ballada", "mese", "monda" (és nem "népballada, népmese, népmonda"). Azért, mert csak e nem néprajzi, nem folklorisztikai összefüggésben van értelme e jelenségek vizsgálatának. Azt hiszem, ez a megoldás sokkal radikálisabb, jobb, sőt intelligensebb (!) is, mint mondjuk a *Formen der "Volks poesie"* (először 1968, általam népszerűsítve már akkor is!) értelmezhetetlen idézőjeles megoldása. Miért nem tudta a szerző (Bausinger, akit magam talán századunk legérdemesebb újító folkloristájának tartok) eldönteni, miről is ír? Hiányzott hozzá metodikai következetessége? Vagy szerinte nincs is "népköltészet"? Akkor mivel foglalkozik? (NB! A világon először mi, a budapesti Folklore Tanszéken adtuk ki tanulmánykötetét, korábban, mint szülőhazájában!) Szeretném látni, hol ment el ennyire merészen a folklorisztika egy modern szemlélet irányába – hogy azután (és ez az igazán fontos momentum!) arról írjon, ami minket végül is elsősorban érdekel: a saját néphagyományunkról? Mikor lesz a Niedermüller Péter által felmutatott példaképekben annyi komparatív és elméleti ötlet? Mi tudjuk, ők mit csináltak. Aztán ezt egy kicsit jobban is csináljuk. (Lásd folklorizmuskutatás vagy nagyvárosi néprajz – pontosan az ő felkérésükre. Sőt, általuk is így érte.) Amit nekik nem kell észrevenni, hiszen nem reklámcélokból történt mindez. (Ám ők észrevették. Csak a magyar propagátor előtt maradt ez rejtve? Hofer Tamást azok a svédek, akiket Niedermüller etalonnak tekint, sokszor és sokféleképpen körülünnepelték. Az ő írásait csak a magyar tanulmányban látom nyomtalannak. Biztos, hogy itthon semmi sincs, ami legalább elolvasható lenne? Ilyen buta mindenki más?)

Még ennél is bonyolultabb az úgynevezett "alkalmazott néprajz" kérdése. Azt hiszem, Niedermüller nem tud mit kezdeni az ide illő tényekkel. Hol utálja ezeket, hol meg azt mondja, ilyesmire lenne szükség. Minthogy sok-sok más szerzőnél is ezt a téblábolást vettem észre, ennek biztosan az az oka, hogy e témakör adatai nincsenek nálunk (sem) összegyűjtve. Ez a (sem) arra utal, hogy másutt sem. Aki követi például, hogyan írnak a német kollégák a hitleráj korának néprajzáról, tudja, ahány szerző, annyiféle skatulya. Pedig ott azért volt tényfeltárás is.

Azt, hogy ki, mikor és mire használta a magyar néprajzot, én nem tudom. (Ez cufémizmus: mások sem nagyon tudják, amint írásaikból megítélhetem.) Hogy csak néhány kutatásra érdemes témát említsek, hol dokumentálták, volt-e része a Bánffy-féle nemzetiségi politikában a magyar néprajztudománynak, és ha igen, mi? Mire használta gróf Teleki Pál a tanítványai által összegyűjtött adatokat, miután betiltotta a magyar faluról szóló kiállítását, és a parlamentben tagadta meg annak készítőit (viszont nem rugta ki őket, sőt továbbra is egzisztenciát biztosított számukra)? Mi a különbség a néprajzos miniszterek, Ortutay Gyula és Andrássfalvy Bertalan kultúrpolitikája között? Miért nem lehetett 1975-ben, amikor a Magyar Néprajzi Társaság "nemzetiségi-néprajzi" évkönyvsorozatai megindultak, cigánykötetet is szerkeszteni (noha én is, mások is ezt eléggé félreérthetetlenül közöltük Kővágóval és más akkori feleségekkel)? Miért a budapesti egyetem Folklore Tanszéke máig az egyetlen olyan magyar egyetemi tanszék, ahová minden félévben meghívtak külföldön élő magyar néprajzkutatót vendégprofesszornak? (Az előbb majd-

.....

nem azt írtam: "amióta lehet". De ez nem igaz. Mi ezt akkor kezdtük, amikor még nem lehetett. Van rá tanúnk.)

Nálunk ez az alkalmazott néprajz. Nagyon bölcsen. Miért kellene nekünk Jomo Kenyatta vagy Kofi Bushia (mindketten Malinowski doktorandusai) alkalmazott néprajzát követni, amikor Újváry Zoltán köréncik falumonográfiái és Kardos László népi kollégiumai megvannak, megvoltak. Éppen a néprajzkutató nem venné észre, hogy nálunk a spázle helyett tarhonya van?

A magyarországi "alkalmazott néprajz" egyébként nemzetközi viszonylatban igazán nem szégyellhető. Ha majd mások is kiadnak ötven kötetnyi nemzetiségi néprajzot (az utóbbi két évtizedben), ha majd mondjuk Tübingenben is az egyetemen évtizedek óta papok tanítják rendszeresen a vallási néprajzot – akkor szívesen átvesszük a jó megoldásaikat. Addig azonban ők nem tolaokodnak elénk modellként, mi sem követeljük, hogy most már aztán legfőbb ideje, hogy felemelkedjenek a mi színvonalunkra. Néprajzelméletben még mindig egyszerűbb tanulni egymástól, mint az alkalmazott néprajz területén. Ez utóbbit ugyanis nem tudom befolyásolni. (Legalábbis én nem tudom.) A magyar néprajztudomány annyiban teheti a legtöbbet, hogy adatait a széles közönség elé tárja, azok azután használhatják. Hol van az a külföldi, ötkötetes néprajzi lexikon, ahonnan a közművelődés meríthet, mint a miénkből? Magam tucatszor írtam le, hol vannak a hibák, fogalmi és módszertani buktatók az egyes címszavakban, főként pedig ezek rendszerében. Ám sosem mondtam, hogy dobjuk ki e köteteket. Vagy ne is olvassuk. Vagy tegyünk úgy, mintha nem is léteznének.

Egy felnőtt tudomány a maga feladatait oldja meg. (Jól vagy rosszul, ahogy tudja, vagy még úgy sem.) Egy felnőtt kutatónak ezt az elemi felismerést fel kellene ismernie. Elsősorban a saját érdekében. Hogy azután maga műveket alkothasson.

Amihez viszont eszmék tisztázására van szükség. Talán nem is a kommentárra, vitára, reflexióra. Talán még a diskurzusra sem. Eleget kioktattak már bennünket. Leginkább a stb.-re lenne szükség. Kis apró gólokkal kell felőrölni az ellenfél védelmét. Tessék megcsinálni azt, amit hiányolni tetszik. (Még félreértenék, ha azt is ide írnám: ma már ennek semmi akadályja sincs. Helyesen: ennek régóta nincs semmi akadályja.)

Utóhang: A pluralizmusról

Ha nálunk van néprajztudomány, ezen belül hány irányzatra van szükség? Ha ugyanazt vizsgálja a néprajzkutatás, kell-e külön etnológia, történeti antropológia, kulturális antropológia (és akár még további nevek és iskolák is)? Amennyiben ez teljesen elméleti kérdés: természetesen igen. Mindenki mindent úgy kutathat, ahogy éppen jónak látja (és tudja). Még az interdiszciplinaritás is további lehetőségeket nyújt. A magyar néphit és népszokások vizsgálata lehet egyháztörténeti, vallástörténeti, néprajzi, folklorisztikai, etnológiai, kulturális antropológiai, szociológiai, akár felekezetenként is különböző. Minél többféle a kutatás, annál jobb. Itt csupán a másik módszer cleve értelmetlenségnek nyilvánítása káros. Ha mondjuk valaki azt mondaná, hogy a középkorral csak katolikusok (esetleg husziták) foglalkozhatnak. Ha a munkásfolkloort csak szakszervezetek vizsgálhatják. Ha csak a

.....
kulturális antropológiát tekintjük tudománynak, a más módszereket követőket pedig ostoba dilettánsoknak.

Még a közelmúltban is volt ilyen féltés a magyar néprajztudományon belül. Attól tartottak akkori korifeusok, hogy mondjuk a strukturalizmus felfalja a tárgyi néprajzot. Vagy, hogy a szociológia állna be a népszokás-kutatás helyére. Minderről kiderült, alaptalan volt a félelem, vaklárma volt mindez, talán egy kicsit tudatosan is gerjesztett ködösítés. Ma senki sem fél a kulturális antropológiától, még akkor sem, ha ez olykor csak címke valami újra, érv a korábbi módszerű kutatások folytatása ellen. E téren rendkívül pozitív fejleménynek tartom, hogy a "fiatal néprajzkutatók" évek óta konferenciákat tartanak, sok-sok előadással, amelyeket a módszertani pluralizmus (olykor csak a tarkaság) jellemez. Ha e spontán és nem hatalmi szervezet a jövőben is ilyen sokrétű és nyitott marad, nagy bizalommal tekinthetünk néprajzkutatásunk jövőjébe. Ez a pluralizmus többet ér, mint bármilyen deklarált új egyeduradalom.